

BIJDRAGE

LIEVE GEVERS

DE LEVENSWEKKER TOT LEVEN GEWEKT. EEN NIEUWE BIOGRAFIE OVER HUGO VERRIEST

Hugo Verriest ging de geschiedenis in als “den eenvoudigen pastor van te lande die een levenwekker in Vlaanderen was” (uit de rouwbrief van de Vereniging voor Vlaamse letterkundigen). Hij was al een legende vooraleer hij in 1922, op de gezegende leeftijd van 82 jaar overleed. Zijn roem steeg snel in het laatste vooroorlogse decennium met de publicatie van talrijke huldeartikels en een eerste biografie, een ‘*proeve van letterkundige portrettering*’, door André De Ridder in 1908. (p. 476)¹ Ze bereikte een hoogtepunt met de grootse Verriestviering van 1913 in Ingooigem, die gold als “*de laatste eensgezinde flamingantische manifestatie voor de Eerste Wereldoorlog*”. (p. 516) Na zijn dood volgden nieuwe biografische schetsen van Filip De Pillecyn (*Hugo Verriest, zijn leven en werken*, 1926), André Demedts (*Hugo Verriest. De Levenwekker*, 1946) en Stijn Streuvels (*Hugo Verriest*, 1964).² In 1978 verscheen dan, in de context van de verwetenschappelijking van de geschiedenis van de Vlaamse beweging en de vloed van nieuwe publicaties die ermee gepaard ging, een eerste wetenschappelijk opgevatte biografische studie over *Hugo Verriest in Ieper. Een blauwvoet in de branding* (J.M. Bailleul, M. De

< Schilderij. Hugo Verriest met op de achtergrond de pastorie in Ingooigem, s.d.
[ADV.N, VKTL 8]

1 A. de Ridder, *Pastoor Hugo Verriest. Biografische studie*, Amsterdam, 1908. De paginavermeldingen in de tekst verwijzen naar de in dit artikel besproken biografie van Romain Vanlandschoot.

2 F. De Pillecyn, *Hugo Verriest. Zijn leven en werken*, Tielt, 1926, 19412; A. Demedts, *Hugo Verriest. De Levenwekker*, Roeselare, z.j. [1946]; S. Streuvels, *Hugo Verriest. Monografieën over Vlaamse literatuur*, Brussel, 1964.

Bruyne & J. Geldhof).³ Vorig jaar pas, in 2014, verscheen een volwaardige historische biografie van de hand van Romain Vanlandschoot.⁴ De korte, maar krachtige titel *Hugo Verriest. Biografie* geeft aan dat uitgever Lannoo rekent op nog voldoende naambekendheid in Vlaanderen en Nederland van de eens zo legendarische priester.

Romain Vanlandschoot is vertrouwd met het terrein. Hij publiceert sinds vele decennia over de geschiedenis van de Vlaamse beweging, in het bijzonder met betrekking tot het 19de-eeuwse West-Vlaanderen. Hoogtepunten in zijn wetenschappelijk werk waren de biografieën over *Kapelaan Verschaeve* (1998) en *Albrecht Rodenbach* (2002).⁵ Het voorliggende werk over Hugo Verriest vormt een mooie bekroning en als het ware een afsluiter van deze West-Vlaamse biografische trilogie.

RIJK GESTOFFEERDE KRONIEK

Vanlandschoots Verriestbiografie is – net zoals zijn Rodenbachbiografie – een volumineus boek geworden van meer dan zeshonderd pagina's. Dat heeft ten dele te maken met het weidse perspectief dat in ogenschouw wordt genomen. Het boek vangt aan ruim voor het geboortjaar 1840 van Verriest, bij de 18de-eeuwse verlichting in Zuid-Vlaanderen, en besteedt veel aandacht aan contextuele gegevens, ook wanneer ze naar ons gevoelen niet altijd noodzakelijk zijn om de ontwikkeling van de hoofdfiguur te begrijpen. Bij de behandeling van zijn opleidingsjaren bijvoorbeeld, een periode waarin hij zich dikwijls nog "in de luwte" hield, wanen we ons soms meer in een verhaal over Gezelle dan over Verriest. Het boek bevat ook lijkve, nuttige en ongetwijfeld arbeidsintensieve bijlagen met lijsten van de geschriften van en biografische bijdragen over Verriest. Het is wel niet helemaal duidelijk welk criterium werd aangewend om een bibliografische referentie al dan niet onder te brengen in de 'alfabetische lijst van de biografische bijdragen over Hugo Verriest' dan wel in de lijst van de 'Secundaire bibliografie'. De combinatie ervan met het minimalistische verwijzingsstelsel in de voetnoten maakt het voor de lezer niet altijd gemakkelijk om het bibliografisch adres van het aangehaalde werk terug te vinden.

De omvang van het boek heeft vooral te maken met het concept waarvoor werd gekozen. Het leest als een rijk gestoffeerde en onderhoudende kroniek waarin we Verriest volgen maand na maand, jaar na jaar. Geen vergadering waarover informatie beschikbaar is, passeert onbesproken, geen toespraak, brief of tekst die niet wordt geparafraseerd. Net zoals gold voor Verriest getuigt ook de tekst van Vanlandschoot "niet van grote synthesekracht". (p. 417) Deze formule heeft het voordeel dat de lezer als het ware in de huid van het personage kruipt en hem volgt in zijn dagelijkse activiteiten en zorgen. Nadeel is dat de lezer niet weet wat de volgende alinea gaat brengen: de

³ J.M. Bailleul, M. De Bruyne & J. Geldhof, *Hugo Verriest in Ieper. Een blauwvoet in de branding*, Ieper, 1978.

⁴ R. Vanlandschoot, *Hugo Verriest. Biografie*, Tielt, 2014.

⁵ R. Vanlandschoot, *Kapelaan Verschaeve. Biografie*, Tielt, 1998; R. Vanlandschoot, *Albrecht Rodenbach. Biografie*, Tielt, 2002.

gedachtelijk is even veranderlijk als het leven zelf en laat door zijn evenementieel karakter weinig ruimte voor diepgang en reflectie. De vele tussentitels bieden evenmin structureel houvast. Ze evoceren een zin of gedachte uit de paragraaf die volgt, maar geven nauwelijks aan waarover die zal handelen. Voor het volgen van het verhaal zou de lezer als minimale ondersteuning gebaat geweest zijn met de indicatie bovenaan de bladzijden van het jaartal waarmee hij op dat ogenblik in de tekst te maken krijgt. Hij moet het ook stellen zonder besluit zodat een samenvattend portret van Verriests leven en evolutie hem onthouden blijft. Gelukkig wordt de enigszins warrige verhaallijn af en toe onderbroken voor een uitweiding over een of ander belangwekkend thema. Deze soms opduikende thematische fresco's over onder meer de pedagogische opvattingen, de literaire achtergrond en de esthetica van Verriest behoren tot de beste passages van het boek.

Deze biografie brengt hoe dan ook een indringend en boeiend beeld van de man en zijn leven. Het biedt meteen ook een erg leerrijke geschiedenis van de werelden waarmee Verriest te maken kreeg: het kerkelijk beleid in het bisdom Brugge, de katholieke onderwijswereld, de particularistenstrijd, de Vlaamse en sociale beweging, het politieke leven in West-Vlaanderen en de taal- en letterkundige ontwikkelingen in Vlaanderen. Anderzijds mis ik in het verhaal soms noodzakelijke horizonten. Wat betreft de politieke context bijvoorbeeld blijft het vizier (wellicht conform het blikveld van Verriest) dikwijls erg West-Vlaams gekleurd wat ten koste gaat van het ruimere nationale perspectief. De motorfunctie van de Antwerpse beweging, met de Meetingpartij in de jaren 1860 en de landdagbeweging in de jaren 1880 gaat grotendeels aan de lezer voorbij. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor de omslag van het liberale flamingantisme in de richting van strijdend antiklerikalisme in het begin van de jaren 1870, die de katalysator vormde voor het ontstaan van de studentenbeweging, of voor de verruiming van de doelstellingen van de Vlaamse beweging in de jaren negentig. De nauwgezette analyse van het functioneren van Verriest in interactie met zijn directe omgeving belemmert met andere woorden niet zelden het zicht op het bredere veld: welke achterliggende maatschappelijke en politieke beweegredenen zetten Verriest aan om te doen wat hij deed en wat was het relatieve belang van zijn inbreng in dat grotere geheel?

Vanlandschoot maakte voor zijn studie gebruik van een massa oorspronkelijk bronnenmateriaal: briefwisseling en archivalische documenten van Verriest en de mensen waarmee hij te maken kreeg, persorganen, tijdschriften en andere gepubliceerde bronnen, instellings- en verenigingsarchieven. Anderzijds was veel van wat in zijn boek aan bod komt al in meer of mindere mate bekend. Dat geldt in het bijzonder voor de eerste periode van Verriests leven, zijn Roeselaarse, Brugse en Ieperse periode (1847-1888). De biograaf kon hier ook gebruikmaken van talrijke studies die al ten dele, voor bepaalde passages zelfs in grote mate, op datzelfde materiaal waren gebaseerd. Wij denken hier – behalve de hoger aangehaalde biografische studies – in het bijzonder aan de rijke Gezelleliteratuur en aan publicaties die gewijd werden aan onderwijs, Vlaamse beweging en studentenbeweging in deze periode.

In de volgende bladzijden overlopen we de inhoud van Vanlandschoots nieuwe publicatie en formuleren daarbij onze kanttekeningen en commentaar. We proberen

vooral ook een beeld van Verriest te schetsen zoals het uit de huidige stand van het onderzoek naar voren komt: op basis van de nieuwe biografie vanzelfsprekend, maar eveneens in combinatie of in confrontatie ervan met eerder onderzoek. In die discussie met de bestaande literatuur zullen we ons in het bijzonder concentreren op wat we zelf eerder over deze materie hebben gepubliceerd.⁶

VORMINGSJAREN EN LERAARSHIP

De biografie bevestigt in grote lijnen het beeld van de jongere Verriest dat uit deze eerdere studies al naar voren kwam en preciseert het en vult het vanuit het perspectief van de hoofdfiguur verder aan. De vormingsjaren worden gekaderd in de door Dupanloup geïnspireerde humaniorahervorming in het Brugse bisdom en de met het traditionalisme verbonden taalopvatting van priester-leraar Guido Gezelle. *“Wat Gezelle in de klas naar voren bracht en wat hij had geschreven in zijn ‘Dichtoefeningen’ paste volmaakt in (het) diocesane kader”*, zo stelt de auteur. (p. 89) Ook met betrekking tot de verhouding tussen Gezelle en Verriest wil hij mythes ontmaskeren. Hugo Verriest behoorde als collegeleerling in Roeselare weliswaar tot de hechte vriendengroep van ‘de meester’, maar eigenlijk waren Eugene Van Oye en Hugo’s broer Gustaaf de echte vertrouwelingen op wie Gezelle zijn hoop stelde. Hugo sloeg met enige kritische distantie *“de overtrokken apostolische ijver”* in Gezelles *Confraternity* gade en het kwam al vrij vlug, bij de uitgave

> Eugene Van Oye, s.d.
[ADVN, VQT 10/1]

—— 6 Onze belangrijkste publicaties in dit verband: L. Vos & L. Gevers, *Dat volk moet herleven. Het studententijdschrift De Vlaamse Vlagge, 1875-1933*, Leuven, 1976; L. Gevers, *Kerk, onderwijs en Vlaamse beweging. Documenten uit kerkelijke archieven over taalregime en vlaamsgezindheid in het katholiek middelbaar onderwijs, 1830-1900*, Leuven-Parijs, 1980 (Internationaal Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis, Bijdragen 89); L. Gevers & M. De Bruyne, *Kroniek van Albrecht Rodenbach*, Brugge, 1980; L. Gevers, *Bewogen jeugd. Ontstaan en ontwikkeling van de katholieke Vlaamse studentenbeweging (1830-1894)*, Leuven, 1987; L. Gevers, *Jezüieten, bisschoppen en flaminganten. Documenten uit kerkelijke archieven rond het taalregime in het katholiek middelbaar onderwijs 1900-1906*, Brussel, 2008.

van *Gedichten, gezangen en gebeden* in 1861-62 (toen Verriest seminarist was in Brugge) tot een *“aanzienlijke verkoeling in de verhouding tussen Guido en Hugo”* wegens organisatorische strubbelingen en een verschil in temperament. (p. 115, ook met verwijzing naar Jan Westenbroek)

Beide latere iconen van de West-Vlaamse beweging zaten, zo blijkt ten overvloede uit het boek, ook op een politiek heel andere golflengte. Terwijl Gezelle een ultramontaanse koers volgde, gericht op levensbeschouwelijke polarisatie en sociaal conservatisme, komt Verriest naar voren als een voorstander van levensbeschouwelijke samenwerking, liberaal-katholicisme en sociaal progressisme. Het verschil tussen beide protagonisten is trouwens nog groter dan Vanlandschoot in zijn boek laat uitschijnen, met name waar hij stelt dat Gezelle en Verriest in 1864, bij de aanvang van 't Jaer 30, met de verdediging van het Dechampsprogramma, tijdelijk in elkaars *“nabijheid”* zouden zijn geweest. Dat is wellicht een illusie. Zoals ik stelde in *Bewogen jeugd*, dekte het begrip *“vrijheid”* bij Gezelle namelijk een heel andere inhoud dan bij de progressisten.⁷ Dat Gezelle onder invloed van de encycliek *Quanta Cura* in 1865 *“een kanteling”* zou hebben gemaakt van een *“oorspronkelijke liberaal-katholieke”* naar een ultramontaanse stellingname (p. 136) was mijns inziens niet meer dan een accentverschuiving naar een minder versluierde en nog duidelijker conservatieve koers.

Het boek illustreert ten overvloede de stelling die eerder door Lode Wils en mijzelf naar voren werd geschoven dat de (West-)Vlaamse studentenbeweging ontstond onder inspiratie en aansporing van wat leerlingen van hogerhand door priester-leraars werd voorgehouden.⁸ Niet ten onrechte ziet Vanlandschoot de boodschap van Gezelle als *“een prefiguratie”* van *“wat Verriest en Rodenbach een decennium later zouden verkondigen over ‘het jong geslacht’ en de ‘toekomst’”*. (p. 127) De strijdverzen op het vaandel onder hetwelk Zeger Maelfait en Amaat Vyncke hun *Almanak voor de leerende jeugd* in 1875 lieten verschijnen (*Met 't kruis in top ...*) leken rechtstreeks ontleend aan militante gedichten die Gezelle en de Brugse collegeleraar Leonard De Bo in de jaren 1850 en 1860 tot hun leerlingen hadden gericht. De bisschoppen, *“dacht(en) daar niet anders over”*. (pp. 72, 134)⁹ Verriest werd een belangrijke katalysator in dit mobiliseringsproces van de West-Vlaamse collegejeugd. Zijn welbekende oproep tot herleving van *“dat volk”* van *“eertijds”*, betekende, zo stelt Vanlandschoot, geen *“halsstarrig vasthouden aan wat eens geweest was”*, het ging Verriest om een toekomstgericht *“globaal cultuurprogramma”*. (p. 167) *“Herwording”* werd een sleutelwoord in de talloze teksten die de bevlogen priester in zijn leven nog zou schrijven en de voordrachten die hij nog zou houden.

7 L. Gevers, *Bewogen jeugd [...]*, pp. 44-45, 60.

8 Stelling door Lode Wils geïntroduceerd in zijn artikel ‘De Vlaamse studentenbeweging in het aartsbisdom Mechelen in de 19de eeuw’, in: *Kultuurleven. Maandschrift voor vernieuwing der geestescultuur*, nr. 17, mei 1960, pp. 272-283, in het bijzonder p. 282.

9 Zie ook L. Vos & L. Gevers, *Dat volk [...]*, p. 17 en L. Gevers, *Bewogen jeugd [...]*, pp. 41-42, 67-70.

DE GROOTE STOORINGE

We weten hoe het verder ging. De “blauwvoetbries” die door leraars en de directie in het klein seminarie van Roeselare was gewekt, mondde in de zomer van 1875 uit in “de groote stooringe” waarbij de “wonderklasse”, de poësisklas met Albrecht Rodenbach en Julius Devos, in aanvaring kwam met superior Delbar. De Vlaamse studentenbeweging ontwikkelde een eigen dynamiek, niet alleen in andere West-Vlaamse colleges maar ook in andere provincies. De “groote stooringe” bleef geen geïsoleerd incident. Het tijdschrift *De Vlaamsche Vlag(ge)*, de eerste tolk van de studentenbeweging, kreeg vanaf 1876, mede door toedoen van Verriest, een meer opstandige en Vlaamsstrijdende toon.¹⁰ De spanningen in het bisdom Brugge tussen kerkelijke overheid en Vlaamsgezinde scholieren en de leraars die hen steunden, namen overhand

^ De ‘wonderklasse’ van het Seminarie van Roeselare, 1875-1876. Met links op de 2de rij staande A. Rodenbach naast zijn leraar Hugo Verriest. Rechts op de laatste rij staande J. Devos. Foto uit: *Ons Volk Ontwaakt, Rodenbachnummer*, nr. 15, 1919. [ADV, VY 103]

10 L. Vos & L. Gevers, *Dat volk [...]*, pp. 25-28; L. Gevers, *Bewogen jeugd [...]*, pp. 76-77.

toe. Ze leidden in 1877 tot een reeks bisschoppelijke verbodsmaatregelen tegen de Vlaamsgezinde scholierenbeweging die in 1878 werden bevestigd en geformaliseerd. Dit verhaal, dat in eerdere publicaties al ten gronde werd behandeld, wordt door Vanlandschoot nog eens overgedaan, met uitvoerige parafrasering van brieven die elders al integraal werden gepubliceerd.¹¹

De auteur stelt daarbij – in navolging van André Demeulemeester¹² – dat de bisschoppelijke autoriteiten al in 1874 komaf zouden hebben willen maken met “*la question flamingante*” en de opstandige geest (“*esprit de système*”) die ermee gepaard ging: “*de maat was vol*”, zo wordt gesteld, dus toen al, in 1874. (pp. 183-184) In *Bewogen jeugd* vochten we die interpretatie van Demeulemeester aan. Het ongedateerd rapport van diocesaan inspecteur Bruno Van Hove, waarop hij zijn vermoeden baseerde, moest ons inziens op een later tijdstip geschreven zijn. De datering van 1874, argumenteerden we, “*lijkt ons, gezien de inhoud van het rapport, uitgesloten. Wij vermoeden dat het in 1878 geschreven werd, omdat het niet onwaarschijnlijk is dat het tot voorbereiding diende van de bisschoppelijke circulaire van juli 1878 en omdat de 'Vlagge' dat jaar voor de eerste maal het thema van de 'heidense' Latijnse auteurs in het onderwijs aansneet*”.¹³ Vanlandschoot gaat stilzwijgend aan deze interpretatie voorbij.

Zijn boek brengt nochtans nieuwe argumenten aan om mijn visie in verband met de datering van Van Hoves rapport te adstrueren. Er was op dat ogenblik, in 1874, “*nog geen enkel negatief rapport over Verriest voorhanden. De samenwerking tussen de superior en de retoricaleraar was meer dan behoorlijk*”. (pp. 183-184) Ook in het voorjaar van 1875 konden beiden “*het nog altijd goed met elkaar vinden*”. (p. 186) Na de “*grote stoorring*” van juli 1875 raakte de atmosfeer in het klein seminarie wel verzuurd. Superior Delbar nam in januari 1876, in een brief waarin hij zich tegenover de bisschop beklagde over de problematische situatie in zijn instelling, “*voor de eerste keer*” het woord “*flamingant*” in de mond (p. 192), een verwijt dat hij toestuurde aan verscheidene van zijn leraars: Verriest, Jozef Axters en impliciet ook (de toen zieke) Alfons Van Hee en diens pas aangestelde plaatsvervanger Amaat Vyncke. Het was ook voor de eerste maal dat Delbar zich in zulke negatieve termen over zijn retoricaleraar uitliet en duidelijk maakte dat hij liever van hem zou verlost zijn: “*M. Verriest si familier (pour ne pas dire plus) avec les élèves, si flamingant ... l'homme de la liberté et des idées neuves. Son action se fait sentir partout, bien qu'il ait l'art de la dissimuler*.”¹⁴ Die slechte tijding vanuit Roeselare vormde voor de bisschoppelijke autoriteiten ook nu (nog) niet het signaal dat “*de maat vol*” was. De bisschop reageerde nog in diezelfde januarimaand 1876 met het advies aan de superior dat een goed gesprek de oplossing kon bieden.¹⁵ Maar “*Voor Faict*

11 Teksten in L. Gevers, *Kerk, onderwijs en Vlaamse beweging [...]*, pp.158-172; zie verder L. Gevers, *Bewogen jeugd [...]*, pp. 88-91.

12 A. Demeulemeester, ‘Archivalische bijdragen’ en ‘Archivalia’, in: *Gezellekroniek*, nr. 6, 1970, pp. 112 en nr. 9, 1974, p. 108.

13 L. Gevers, *Bewogen Jeugd [...]*, pp. 90, 121.

14 L. Gevers, *Kerk, onderwijs en Vlaamse beweging [...]*, pp. 158-160.

15 “*J’ai lieu d’être content de mon entrevue avec M. Vyncke...S’il faut parler à M. Verriest, parlez. Je lui parlerai au besoin moi-même. Je pense qu’avec de la bonté, on peut tout obtenir de lui.*” J.J. Faict aan

was Verriest niet afgeschreven. Verre van." (p. 193) Ook Vyncke "moest niet weg" (ibidem). Delbar raakte dus niet zo snel van zijn Vlaamsgezinde leraars af. Bovendien vonden Verriest en zijn collega Edward De Gryse een luisterend oor bij hoofdinspecteur Van Hove toen zij zich in maart 1876 in het bisdom over de houding van hun superior gingen beklagen. Delbar zag zich daarop gedwongen om zijn toon te milderden. (p. 194) Pas in de volgende maanden en jaren, naargelang de Vlaamsgezinde beweging in de colleges om zich heen greep en zich militanter ging opstellen, raakte ze op ramkoers met de bisschoppelijke overheid, met de maatregelen van 1877 en 1878 tot gevolg. Dat alles maakt het zeer onwaarschijnlijk dat het rapport van Van Hove in 1874 zou zijn geschreven. De biografie versterkt ons in onze veronderstelling dat het wellicht in 1878 moet worden gesitueerd.

NAAR IEPER

Intussen was Verriests positie in Roeselare wel onhoudbaar geworden. Hij werd in de zomer 1877 op dringend verzoek van Delbar door bisschop Faict uit het klein seminarie verwijderd en aangesteld tot kloosterdirecteur in Heule. Een jaar later volgde dan zijn benoeming tot principaal van het Sint-Vincentiuscollege in het liberale Ieper. Een sterke en diplomatische persoonlijkheid moest de instelling door de schoolstrijd loodsen. Verriest raakte betrokken in het lokale verenigingsleven en leek, zoals zijn broer Adolf, voorbestemd voor een rol in de politiek. Maar de bisschop stak er een stokje voor: hij zag bij de verkiezingen van 1884 geen heil in een priesterkandidatuur. Als principaal kreeg Verriest de ruimte om het opvoedkundig project dat hij had aangevat in Roeselare, verder uit te denken. Het ging, zo lezen we in Vanlandschoots biografie, om een ruim programma gericht op ontwikkeling van geest, hart en lichaam en een levensechte religieuze beleving, wars van kwezelachtigheid en formalisme. Voor zijn "gemoedspedagogiek" (pp. 44, 147), gebaseerd op een houding van vertrouwen eerder dan op rigoureuze regels en gezagsargumenten, bleef Dupanloup een belangrijke inspirator maar ging Verriest ook te rade bij de eigentijdse pedagogisch-spirituele teksten van Giovanni (Don) Bosco, de stichter van de Salesianen, bekend om zijn werk onder kansarme jeugd in Turijn. Tegelijk ontwikkelde hij zijn ideeën over esthetica rond de triade "het ware, het goede, het schone". (pp. 159, 218) De reeks artikelen die hij daarover schreef in *De Vlaamsche Vlagge* raakten nooit tot een boek gebundeld. Tussen droom en daad stonden trouwens veel praktische bezwaren. Ondanks Verriests anticlassicisme bleef de classicistische vorming in Ieper vooropstaan. (p. 257) De principaal bleek overigens een ramp op het vlak van organisatie en administratie. De inspectierapporten waren "vernietigend". (pp. 273, 306-7) Verriest raakte verzand in een financieel debacle dat hem zijn leven lang zou achtervolgen. Deze problemen brachten de relatie tussen de bisschop en Verriest tot "een dieptepunt" (p. 258) en tasten zijn gezondheid aan. Ze zouden uiteindelijk leiden tot zijn ontslag.

H. Delbar, 24 januari 1876 in: L. Gevers, *Kerk, onderwijs en Vlaamse beweging [...]*, pp. 160-161.

DE TWEEDE GENERATIE

De moeilijke verhouding tussen Verriest en het bisdom werd niet minder veroorzaakt door zijn voortgezet engagement in de Vlaamse beweging. Met de benoeming van Verriest tot collegedirecteur had Faict gehoopt dat hij die beweging kon kanaliseren. Ze was trouwens gebeurd onder de strikte voorwaarde dat de nieuwe principaal zijn "engouement" voor de Vlaamse zaak zou laten varen. (p. 232)¹⁶ Dat bleek ijdele hoop. Sinds hij in 1877, samen met Emiel Demonie de leiding van de *Vlagge* had overgenomen en er zijn stempel op drukte, werd Verriest meer dan ooit de mentor van de blauwvoeterij.¹⁷ Hij bleef de breeddenkende vaderfiguur voor Albrecht Rodenbach, toen die zich in zijn Leuvense jaren steeds minder begrepen voelde in zijn benepen West-Vlaamse omgeving. Hij zorgde kort na de voortijdige dood van zijn geliefde oud-leerling in 1880 ook voor de uitgave van diens toneelstuk *Gudrun*, wat hem een fikse berisping van de bisschop opleverde. (p. 248)¹⁸ Zijn Ieperse college werd een vluchthaven voor Vlaamsgezinde scholieren die zich in Roeselare niet meer thuis voelden en in de voetsporen van de nieuwe principaal de overstap vanuit het Roeselaarse klein seminarie deden.¹⁹

Verriest vond zo een goede aansluiting bij de tweede blauwvoetgeneratie, die na het bisschoppelijk verbod van 1878 vanuit Leuven een nieuwe impuls gaf aan de West-Vlaamse studentenbeweging. "Tot die jongere generatie", schreven we in 1987, "behoorden de Roeselaarse oud-leerlingen Julius Delbeke, Emiel Lauwers en Camiel Marichal en de Tielitse oud-leerlingen Alfons Depla, Hendrik Persyn en Lodewijk Wostyn, bij wie zich vanaf 1881 nog afgestudeerden uit Ieper, August Blancke, René Gits en Emiel de Visschere voegden".²⁰ Vanlandschoot vermeldt in dit verband ook nog de naam van Alfons Capelle. Verscheidene van hen, zo blijkt uit zijn boek, bleven vrienden van Verriest voor het leven. Einde 1884 kwamen deze jonge krachten de redactie van de *Vlagge* versterken, met Hendrik Persyn als nieuwe hoofdredacteur.²¹ Dezelfde jongeren kwamen in 1886 tot de oprichting van de Oud-Hoogstudentenbond van West-Vlaanderen. Via deze en andere initiatieven zorgden zij voor een vlotte inschakeling van hun provincie in de meer militante en taalpolitieke Vlaamse beweging van de jaren 1880. Deze beweging kreeg vaart met de Antwerpse studentenlanddagen van 1885 en 1886, die in het teken stonden van de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs. Ze dijde in de volgende jaren uit tot een brede Vlaams- en volksgezinde oppositiestroom, die de vernederlandsingseis verruimde tot het hele openbare leven.²² Door haar democra-

16 L. Gevers, *Kerk, onderwijs en Vlaamse beweging* [...], p. 232; L. Gevers, *Bewogen jeugd* [...], p. 104.

17 We vinden veel raaklijnen tussen de ideeën van Verriest en de ideologie van de blauwvoeterij; zie de paragraaf 'Het wezen van de blauwvoeterij' in L. Gevers, *Bewogen jeugd* [...], pp. 91-98.

18 Latijnse brief met vertaling in L. Gevers, *Kerk, onderwijs en Vlaamse beweging* [...], pp. 176-178.

19 L. Gevers, *Bewogen Jeugd* [...], p. 130.

20 L. Gevers, *Bewogen Jeugd* [...], p. 130.

21 L. Vos & L. Gevers, *Dat volk* [...], pp. 49-50.

22 L. Gevers, *Bewogen jeugd* [...], pp. 136-168, 240; L. Wils, *100 jaar Vlaamse beweging. 1* [...], p. 126 e.v.

tische bezieling wordt ze door Vanlandschoot terecht als “*pre-daensistisch*” gekarakteriseerd. (pp. 293-294) Wat West-Vlaanderen betreft, speelde Verriest in deze evolutie “*zonder enige twijfel ... een voortrekkersrol*”. (p. 292)

De bisschoppen voelden zich door deze beweging onder druk gezet. Ze werden geconfronteerd met de “*eis*” om hun colleges aan te passen aan de taalwet van 1883, die een partiële vernederlandsing aan de officiële middelbare scholen had voorgeschreven. Bovendien hing de dreiging van een wettelijke taaldwang boven hun hoofd. Het amendement Coremans dat in 1889-1890, tot ontgoocheling van de flaminganten, werd verworpen, werd door hen ervaren als een ontoelaatbare aantasting van de vrijheid van onderwijs. De kerkvorsten ergerden zich niet minder aan de inschakeling van collegeleerlingen in de taalpolitieke beweging: ze bracht de jonge hoofden op hol, ondermijnde het gezag en was bovendien gebaseerd op samenwerking met andersdenkenden. Dat alles leidde in 1890 tot nieuwe verbodsmaatregelen van bisschop Faict tegen de studentenbeweging in zijn bisdom.²³

In zijn verzet tegen de landdagbeweging bevond de Brugse bisschop zich overigens in goed gezelschap. Het zogenaamde Ruitenbrekersincident van 1885 vormde daarvan een treffende illustratie. Gezelle greep een herdenkingsviering in Tielt ter ere van de overleden Leonard De Bo aan om een scherpe uitval te lanceren tegen het “*nameloos guitenwerk*” van de studentenbeweging en tegen de “*vermetele dwaasheden*” van de Vlaamse beweging in het algemeen. (pp. 274-275) We beschreven eerder in *Dat volk moet herleven* hoe de West-Vlaamse studenten gepikeerd op de aanval van Gezelle reageerden met de in Antwerpen uitgegeven brochure *De Ruitenbrekers* en hoe Verriest met zijn bekende brievenreeks in *De Vlaamsche Vlagge* de gebroken potten probeerde te lijmen: hij nam aan de ene kant de krachtige verdediging op van de studentenbeweging maar wilde anderzijds bij de jongeren het respect voor “*de meester*” vrijwaren.²⁴ Vanlandschoots biografie plaatst het gebeuren concreter in zijn West-Vlaamse context zodat we het nog beter begrijpen. Het Ruitenbrekersincident, zo besluiten we uit zijn verhaal, was de uiting van een generatieconflict. Een oudere generatie van vooral priesters die het taalparticularisme en de volkskunde waren toegedaan, zoals Gezelle, De Bo, Adolf Duclos en in het verlengde daarvan bisschoppelijke autoriteiten als Ernest Rembry, stond tegenover een jongere generatie van priesters en leken die mee evolueerden met de taalpolitieke beweging. Beide groepen verschilden grondig in hun visie zowel op taal als op Vlaamse beweging. Terwijl de eersten vanuit een antiprotestantse en antiliberaal argumentatie vasthielden aan de volkse gewesttaal, “*de katholieke taal van het katholieke Vlaanderen*” (p. 275) en zich verder weinig gelegen lieten aan de verfransing van het openbare leven, opteerden de laatsten voor een Nederlandse eenheidstaal (met daarin weliswaar ruimte voor de gewesttalen) en voor de Vlaamse emancipatiestrijd van de middenklassen.

Het optreden van Gezelle op de De Bo-herdenking was geen louter persoonlijk initiatief geweest, maar het resultaat van een breder gedragen “*gecombineerd offensief*”

23 L. Gevers, *Kerk, onderwijs en Vlaamse beweging [...]*, pp. 205-213, 220-312.

24 L. Vos & L. Gevers, *Dat volk [...]*, pp. 49-57.

van een aantal invloedrijke West-Vlaamse priesters, gesteund door de bisschop, tegen de zogeheten “*vermetele dwaasheden die in den name van 't Vlaamsch gedaan worden*”. (p. 274) Ook in de toekomst zou Gezelle, zoals we eerder al vaststelden in *Kerk, onderwijs en Vlaamse beweging* en zoals door deze biografie wordt bevestigd, de bisschop bijstaan “*om de Vlaamsgezinde leerlingenbeweging verder te beteugelen*”.²⁵ Verriest van zijn kant raakte meer geïsoleerd in de West-Vlaamse beweging – hij had het daar “*verkorven*” – maar won tegelijk aan invloed bij de jonge generaties. (pp. 270, 283) De tegenstelling tussen Gezelle en Verriest die zich vroeger al op het persoonlijke vlak had gemanifesteerd, kreeg steeds duidelijker ook een ideologische grond. Dat belette niet dat Verriest een grote verering voor “de meester” bleef koesteren en niet afliet om hierover openlijk te getuigen. Beide protagonisten waren overigens op elkaar aangewezen: ze bleven elkaar “op tijd en stond” vinden en hun relatie kende ook in de toekomst nog meerdere “*mooie momenten*”. (p. 288)

LANDDAGEN EN PRIESTERTOGEN

De relatie tussen Verriest en bisschop Faict ging integendeel verder bergaf. Afgezien van achterliggende oorzaken – het financieel en organisatorisch debacle van de leperse principaal en zijn betrokkenheid in de Vlaamse beweging – wijst Vanlandschoot op een pijnlijke aanvaring tussen Faict en Verriest met betrekking tot de Breydelfeesten en de daaropvolgende Vlaamse landdag in Brugge in augustus 1887. De aanvaring gaf “*aanleiding tot een bittere briefwisseling tussen de bisschop en de principaal*” en vormde als het ware de prelude van Verriests ontslag een jaar later. Vanlandschoot ziet de oorzaak van deze “*kortsluiting*” in de “*strakke voorzichtigheid*” van de bisschop voor het Vlaamsgezinde enthousiasme waaraan “*zijn priesters-leraars en leerlingen met engouement zich ... zouden beroezen*”. (p. 294) Het lijkt geen twijfel dat bisschop Faict zich grote zorgen maakte over het Vlaamsgezinde enthousiasme dat het Brugse gebeuren bij de jongeren kon opwekken maar een nauwkeurige lezing van de bronnen doet ons, anders dan de auteur, besluiten dat deze zorg niets te maken had met zijn aanvaring met Verriest. Het geheel berust op een misverstand dat al een lange tijd meegaat in de historiografie, en waartoe ikzelf ooit ook heb bijgedragen. Het wordt tijd om het recht te zetten.

Het misverstand gaat terug op een publicatie van 1965 van de hand van Jozef Geldhof. Deze West-Vlaamse priester-historicus beschreef toen voor het eerst, op basis van de *Acta* van het bisdom Brugge, de reactie van bisschop Faict op de Brugse Breydelfeesten van augustus 1887.²⁶ De bisschoppelijke reactie betrof twee evenementen van deze feesten: ten eerste de avondvoorstelling in de Brugse stadsschouwburg van Camiel Marichals *Vaderlands drama 1302* op 15 augustus (en waarschijnlijk ook 14 augustus)

25 L. Gevers, *Kerk, onderwijs en Vlaamse beweging [...]*, pp. 337-338.

26 J. Geldhof, *Gezelle op de Breydelfeesten te Brugge. Augustus 1887*, in: *Biekorf*, jg. 66, 1965, pp. 281-282.

en ten tweede de Vlaamse landdag die op 22 augustus als een soort van afsluitende activiteit werd georganiseerd en die in het teken zou staan van de vernederlandiging van het gerecht en het onderwijs.²⁷

De bisschop had zich in het vooruitzicht op deze activiteiten vooral zorgen gemaakt over de Vlaamse landdag wegens de beroering die hij in scholierenkringen kon teweegbrengen. Hij schreef daarom op 9 augustus een briefje aan de collegedirecteurs van Tielt (Théodule Busschaert), Kortrijk (Arsène Dehulster) en Ieper (Hugo Verriest) met de algemene boodschap dat ze hun leerlingen moesten waarschuwen om niet groepsgewijze naar de landdag te reizen en om zich te gedragen op een manier die hun naam en hun college waardig was. In de brief aan Dehulster voegde Faict er nog aan toe dat hij de landdag aan de scholieren liever had verboden *“omdat het in vele opzichten daar hun plaats niet is”*, maar dat hij hiertoe niet bij machte was geweest. Ook in de brief aan Verriest waren enkele regels toegevoegd, die specifiek voor de Ieperse principaal bedoeld waren. Hij moest, zo sommeerde de bisschop, een bijzondere waarschuwing richten aan die leerlingen, die naar hun vrienden in andere colleges postkaarten hadden gestuurd om hen aan te sporen in Brugge aanwezig te zijn en er *“door handgeklap lawaai te maken”*. Op 14 augustus, aan de vooravond van de feestelijkheden, vertrok nog een brief van het bisdom naar principaal Rommel van het Brugse Sint-Lodewijkscollege met de vraag om erover te waken dat zijn instelling *“ne devienne pas un rendez-vous de flamingants à l’occasion des fêtes qui vont suivre”*.²⁸ Tot daar de bemoeienissen van Faict met betrekking tot de Vlaamse landdag in Brugge van 1887. Verriest werd hier niet bijzonder wegens zijn Vlaamsgezindheid geviseerd zodat dit bisschoppelijk optreden met betrekking tot de landdag niet de reden kon zijn voor de *“kortsluiting”* die een beetje later effectief tussen de Ieperse principaal en Faict zou ontstaan.

De reden voor die kortsluiting was een heel andere. Ze ligt in de laatste zinnen waarmee Faict zijn (Latijnse) brief van 9 augustus 1887 aan Verriest afsloot. Ik geef ze hier in vertaling: *“U hebt de leeftijd van 50 jaren stellig niet op uw gezicht geschreven staan! En evenmin Uw reisgenote haar hoedanigheid van leerlinge! Onze toga verdraagt dergelijke dingen niet.”*²⁹ In zijn brief schakelde de bisschop dus over van richt-

27 De voorzitter van de landdag was Eugeen Van Steenkiste, de erevoorzitter van de West-Vlaamse Oud-Hoogstudentenbond; *De Student*, jg. 7, 1887, nr. 5, pp. 101-105; *Het Recht*, jg. 14, 1887, nr. 33, pp. 2-3; *De Vlaamsche Vlagge*, jg. 13, 1887, nr. 3, pp. 97-103.

28 Al deze brieven gepubliceerd in L. Gevers, *Kerk, onderwijs en Vlaamse beweging [...]*, pp. 336-337; zie ook J. Geldhof, *Gezelle op de Breidelfeesten [...]*; J.M. Bailleul, M. De Bruyne & J. Geldhof, *Hugo Verriest in Ieper [...]*, pp. 158-159. De brief aan Verriest luidde: *“Admone, quaeso, alumnorum tuorum aliquos, qui missis cartis postalibus, aliorum collegiorum socios excitaverunt ut Brugas veniant et in congressu Flandrico plausus strepitum edant, ut turmatim non itinerentur atque Brugis et ubique se exhibeant dignos se et collegio suo.”* [“Waarschuwt U, alstublieft, enkelen van uw leerlingen, die door het zenden van postkaarten hun vrienden van andere colleges hebben aangespoord om naar Brugge te komen en op het Vlaams congres door handgeklap lawaai te maken, dat zij niet groepsgewijze reizen en zich te Brugge overal gedragen op een manier die henzelf en hun college waardig is.”]; Brief van J.J. Faict aan principaal H. Verriest, Brugge, 9 augustus 1887; Bisschoppelijk Archief Brugge, Acta, 1887, pp. 329-330.

29 (Vervolg briefpassage aangehaald in noot 28): *“Profecto tu in fronte scriptam non habes 50*

lijnen in verband met de Vlaamse landdag naar een persoonlijke berisping die er niets mee te maken had: Verriest was gezien in (blijkbaar onschuldig) vrouwelijk gezelschap en dit was – zoals het tot de kwalijke zeden van het klerikale wereldje behoorde – onmiddellijk aan het bisdom overgebrieft.

Niettemin werd en wordt in het historisch relaas over dit gebeuren meestal de vergissing begaan om de bisschoppelijke berisping *“talia non fert toga nostra”* te koppelen aan de mogelijke aanwezigheid van Verriest op de Vlaamse landdag. De toon werd, zoals gesteld, gezet door Geldhof. In zijn publicatie van 1965 schreef hij over *“een vinnig briefje”* (van 9 augustus) van bisschop Faict aan Verriest waarin deze niet alleen werd aangemaand om zijn leerlingen met betrekking tot de landdag in Brugge de les te spellen, maar ook *“om de deelname van de directeur zelf af te raden: talia non fert toga nostra”*.³⁰ In Geldhofs latere publicatie van 1978 over *‘Hugo Verriest in leper’* werd deze interpretatie bevestigd: *“Verriest werd daarbij verboden samen met zijn leerlingen [naar de landdag] te reizen: de priesterhoog dult dit niet!”*³¹ Ikzelf had mij in 1976, in ons boek over *De Vlaamsche Vlagge*, aan dezelfde vergissing bezondigd: *“Een priester die zijn waardigheid wilde behouden moest zich niet op Vlaamsgezinde vergaderingen vertonen”*.³² Maar ik had deze fout stilzwijgend en naar verhoopt voorgoed rechtgezet in 1980, in mijn bronnenpublicatie *Kerk, onderwijs en Vlaamse beweging*. Ik publiceerde daarin de brief van 9 augustus van Faict aan Verriest met weglating van de hierboven aangehaalde regels omdat ik toen bij een nadere analyse tot de conclusie gekomen was dat ze niets met Vlaamse beweging te maken hadden.³³ In Vanlandschoots biografie duikt de foute voorstelling niettemin onverkort opnieuw op *“Het kon niet dat de principaal, zo liep toch het gerucht, samen met zijn leerlingen naar Brugge zou afreizen: de priesterhoog dult zo iets niet”*. (p. 295)³⁴

Dat bisschop Faict het zou hebben afgekeurd dat de principaal zijn leerlingen naar Brugge vergezelde, lijkt eerder ongeloofwaardig: hij zou dit priesterlijk toezicht normalerwijze moeten hebben toegejuicht. Dat hij de aanwezigheid van priesters op landdagen *“onwaardig”* zou hebben gevonden, zoals ikzelf in 1976, nog enigszins bevangen door de Vlaamsgezinde mythe veronderstelde, is eveneens onwaarschijnlijk. De clerus was nu eenmaal – met goedkeuring overigens van de bisschop – een belangrijke drager van de Vlaamse beweging. Vlaamsgezinde bijeenkomsten en landdagen zonder de aanwezigheid van priesters (en seminaristen) waren nauwelijks denkbaar: ze zagen doorgaans wellicht zwart van de priestertogen.

Dat het Faict in zijn brief van 9 augustus aan Verriest met zijn *“talia non fert toga nostra”* te doen was om een persoonlijke berisping wordt overigens nog bevestigd door een andere brief die we vonden in het bisschoppelijk archief en die aan de aandacht

annorum! Nec itineris comes, suam alumnae qualitatem! Talia non fert toga nostra.”; Brief van J.J. Faict aan principaal H. Verriest, Brugge, 9 augustus 1887; Bisschoppelijk Archief Brugge, Acta, 1887, pp. 329-330.

30 J. Geldhof, *Gezelle op de Breidelfeesten [...]*, p. 281.

31 J.M. Bailleul, M. De Bruyne & J. Geldhof, *Hugo Verriest in leper [...]*.

32 L. Vos & L. Gevers, *Dat volk [...]*, p. 73.

33 Zie voetnoot 28.

34 De verwijzing naar mijn werk in voetnoot 783 klopt niet.

van de biografie is ontsnapt. De kwestie had blijkbaar een voorgeschiedenis. Zes dagen eerder, op 3 augustus 1887, had Faict al een gelijkaardige berispende opmerking aan Verriest gericht, heel waarschijnlijk met betrekking tot dezelfde 'zaak'. We geven ervan een tentatieve vertaling: "Het moet je niet verbazen dat de bisschop en zijn medewerkers, bij die ontmoeting, koud en streng zijn overgekomen. Immers, van het gezicht van die (vrouwelijke) gezelschap viel hoe dan ook geen eventuele verontschuldiging omstandigheid af te lezen."³⁵ Verriest had deze terechtwijzing wellicht onmiddellijk beantwoord met de rechtvaardiging dat zijn vrouwelijk gezelschap volkomen onschuldig was: het ging om een leerlinge (ging het om een oud-leerlinge van de burgerschool van Heule waar hij in 1877-1878 had lesgegeven of om een leerlinge van de onderwijsinstelling van de Ierse Dames in Leper?). De berispende zinnen in de brief van 9 augustus waren dan een reactie van de bisschop op de rechtvaardiging van Verriest. Het incident betrof dus de delicate kwestie van de priesterlijke discipline, een terrein dat rechtstreeks tot de bevoegdheid van de bisschop behoorde en dat de betrokken priester raakte in het hart van zijn priesterlijke identiteit.

Het maakt des te begrijpelijker dat Verriest zich, zoals we bij Vanlandschoot lezen, diep gekwetst voelde toen hij een tiental dagen later, op 20 augustus, nogmaals een bisschoppelijke bekeuring kreeg. Deze bekeuring had eens te meer niet zozeer met zijn engagement in de Vlaamse beweging te maken dan wel met zijn gedrag als priester. De kritiek van de bisschop betrof ditmaal Verriests aanwezigheid in de stadsschouwburg van Brugge op 15 augustus voor het bijwonen van het vaderlands drama van Camiel Marichal en de uitvoering van 'Vrijdag' van het duo Gezelle/Tinel. De bisschop richtte op diezelfde dag een gelijkaardige kritiek tot andere geestelijken die zich aan dezelfde overtreding hadden schuldig gemaakt, Vlaamsgezinde priesters uit de kring Verriest zoals Gezelle (op dat ogenblik onderpastoor in Kortrijk), Alfons Van Hee (onderpastoor in Langemark) en Emiel Demonie (godsdienstleraar in Brugge) die eveneens de voorstelling in de stadsschouwburg hadden bijgewoond. Zij hadden, naar het oordeel van de bisschop, door hun aanwezigheid tot laat in de avond op een plaats van verdachte reputatie schandaal verwekt bij de goegemeente. Faict kon niet nalaten om in het bijzonder Verriest nogmaals extra uitvoerig terecht te wijzen. Het venijn zat in de staart: "*wacht u ervoor dat ge de priesterlijke geest in u zoudt laten uitdoven*". (p. 297)³⁶ Verriest voelde zich, zoals hij aan zijn bisschop repliceerde, al sinds vele jaren gevisieerd, slachtoffer van "*regelrechte kwaadsprekerij*" en een zondebok "*die men het liefst in overtreding vindt*" (ibidem).³⁷ Hij wilde er de brui aan geven. Bovenop de vertrouwenscrisis met de bisschop bleef het schuldenprobleem aanhouden en kreeg hij

— 35 "*Mirum tibi visum non est Episcopum cum sociis apparuisse, in isto occurso, frigidum ac severum. Comes enim ista in fronte scriptam non habebat circumstantiam forte aliquousque excusantem.*"; Bisschop J.J. Faict aan principaal H. Verriest, 3 augustus 1887; Bisschoppelijk Archief Brugge, Acta, p. 318 (met dank aan archivaris Kurt Priem).

36 Eerder behandeld bij J. Geldhof, Guido Gezelle en de Breydelfeesten [...], p. 282; J.M. Bailleul, M. De Bruyne & J. Geldhof, *Hugo Verriest in Leper* [...], pp. 159-160.

37 Brief van Hugo Verriest aan bisschop J.J. Faict, 21 augustus 1887, integraal gepubliceerd in J.M. Bailleul, M. De Bruyne & J. Geldhof, *Hugo Verriest in Leper* [...], p. 243.

last van zijn gezondheid. Zijn herhaalde signalen in de loop van het schooljaar 1887-1888 dat hij liever van zijn taak als directeur zou worden ontheven, werden ingewilligd. In oktober 1888, tijdens zijn 45ste levensjaar, vond de "grootste wending" in zijn leven plaats met zijn inhaling als pastoor in Wakken. (pp. 306-309)

SOCIAAL BEWOGEN PASTOR VAN TE LANDE

Het deel van de biografie dat het leven van 'pastoor' Verriest behandelt, eerst in Wakken (1888-1895) en vervolgens in Ingooigem (1895-1922), vat aan met een hoofdstuk onder de titel 'De grote ontdekking'. Deze ontdekking heeft in de optiek van de biograaf vooral betrekking op de sociale kwestie en de ontwikkeling van Verriests "Brusselse connectie" waarover later meer. Voor de lezer heeft deze "ontdekking" ook een ruimere betekenis. Ze betreft dat deel van het priesterleven dat tot nog toe het minst werd geëxploreerd. Deze tweede (kleinere) helft van het boek over de 'rijpere' Verriest heeft ons daarom de meeste nieuwe inzichten bijgebracht.

Wij leren er Verriest kennen van zijn pastorale kant, hoewel dit aspect toch ook in dit boek relatief weinig aan bod komt. Het heeft misschien te maken met Verriests eigen weerstand tegen de "gescleroseerde" vroomheid in de traditionele broederschappen net zoals tegen de "oude ruïnes" van formalistische gebedsoefeningen en geplogenheden. Hijzelf streefde "naar een nieuwe opbouw van het kerkleven van onderuit ... in solidariteit, op basis van een authentiek evangelisch geloof". (pp. 312-313) Zijn nieuwe functie stimuleerde hem in ieder geval in zijn maatschappelijke betrokkenheid. Ze bracht hem, "op wandel" in zijn parochie, rechtstreeks in contact met de schrale levensomstandigheden en de miseries van de plattelandsmensen van dewelke hij een graag gelezen en beluisterde "sociologisch geschoolde rapporteur" werd. (p. 349) Verriest raakte ook snel betrokken in het culturele en politieke plaatselijke verenigingsleven, een terrein waarmee de biograaf als geen ander vertrouwd is. Vanlandschoots boek is revelerend voor de bemoeienis

> Hugo Verriest, s.d.
[ADV, VFC 431]

van de Kerk in de politiek. Alweer paste de nieuwe aanstelling van Verriest in de bisschoppelijke benoemingsstrategie ter verovering van een “liberaal fort”, ditmaal in Wakken. (pp. 314-315) De kersverse pastoor werd voorzitter van een nieuw gestichte Davidsfondsafdeling in zijn gemeente en wat later lid van het provinciaal Davidsfondsbestuur. Hij werd ook erevoorzitter, de facto evenwel de zeer actieve dienstdoend voorzitter van de Wakkense katholieke kiesvereniging en bovendien lid van het arrondissementeel partijbestuur. Maar ook nu kon hij niet doorstoten tot de nationale politiek. Zoals al in 1884 verzette bisschop Faict zich bij de verkiezingen van 1890 tegen Verriests priesterkandidatuur, waarop van diverse zijden was aangedrongen. In de tweestrijd die zich binnen de katholieke partij aftekende, koos de bisschop onverkort voor de conservatieve kandidaat en kon hij een priester die bovenop zijn flamingantisch engagement ook nog een sterke sociale beweging ontwikkelde, missen als kiespijn.

De spanningen tussen de progressieve, ruimdenkende en flamingantische priester Verriest en zijn behoudende kerkelijke oversten lopen als een rode draad door het boek. Het geeft eveneens in dit opzicht een kijk achter de schermen: de weinig collegiale, wantrouwige, en niet zelden kille manier waarop de Brugse kerkvorsten met hun priesters omsprongen. Na Faict en na een kort interregnum van De Brabandere kwam het bisdom vanaf 1895 onder leiding te staan van de al even autoritaire Gustave Waffelaert. Het nieuwe episcopaat kondigde zich voor de politiek bewegen en volksgezinde pastoor weinig beloftevol aan. Al aan de vooravond van zijn bisschopsbenoeming had Waffelaert aan Verriest verboden om op te treden als “geestelijk adviseur” van het nieuwe christendemocratische weekblad *Het Vlaamsche Volk*. (p. 367)³⁸ Nauwelijks aan de macht had de bisschop een volgende onprettige verrassing in petto. In juni 1895, in de context van de lokale machtsstrijd tussen conservatieven en christendemocraten, moest Verriest zijn pastoorschap in Wakken inruilen voor eenzelfde functie in het in de parochiale hiërarchie minder hoog aangeschreven Ingoogem. Deze verplaatsing gold dus als een “verdekte degradatie”. (p. 370) Behalve “zijn sociale en democratische opvattingen” die “nu eenmaal aan de overzijde (lagen) van die van bisschop Waffelaert” ziet Vanlandschoot nog een diepere reden voor deze spanningen tussen de priester en zijn kerkelijke overheden: “ze hadden in eerste instantie te maken met een zekere onbuigzaamheid van karakter” bij Verriest. (p. 372)

Onbuigzaam als hij was, bleef Verriest vanuit Ingoogem zijn Vlaamsgezinde en sociale overtuiging uitdragen. Nadat hij in 1893 zijn redacteurschap van het studententijdschrift *De Vlaamsche Vlagge* had stopgezet, verzorgde hij samen met Achiel Lauwers van 1896 tot 1901 de uitgave van *De Nieuwe Tijd*, “een Vlaams weekblad voor gestudeerd volk” waarin hij “zijn flamingantische overtuiging, zijn artistieke en esthetische inzichten en zijn christendemocratische opvatting” integreerde “tot één groot geheel”. Zijn notie van “herwording” dekte nu een bredere lading. Verriests blad, zo stelt de auteur, stond

——— 38 Vanlandschoot verwijst voor deze passage naar L. Wils, *Het Brusselse dagblad 'Het Vlaamse Volk' 1894-1898*, in: J. Art & L. François (red.), *Docendo discimus. Liber amicorum Romain van Eenoo*, Gent, 1999. Wils spreekt in zijn artikel (p. 518) van een voorstel om Hugo Verriest tot “hoofdopsteller” van *Het Vlaamse Volk* te maken.

^ Kop van *De Nieuwe Tijd*, nr. 2, 1896.
[ADV, VY 1721]

in West-Vlaanderen “op een eenzame hoogte”, er verscheen “in de provincie geen enkel weekblad dat zo uitgesproken progressief was”. (pp. 381-383) Het verdedigde de arbeidersreizen van Arthur Verhaegens Belgische Volksbond en vormde als het ware een Nederlandstalige versie “van de ‘Justice Sociale’ van de Brusselse christendemocraat Henry Carton de Wiart”. (pp. 385-386)

Maar hoezeer Verriest zich in zijn tijdschrift ook te weer stelde tegen de conservatieve Woeste en zijn sympathie betoonde voor de christendemocratie, hij bleef wel vasthouden aan de “energieke samenhangigheid” van de katholieke partij. “Bond” en “eenheid”, de magische woorden waarmee hij in de jaren zeventig de studentenbeweging in het leven had geroepen, bleven in de jaren negentig zijn recept voor het katholieke antwoord op de sociale kwestie. (pp. 354-356, 366, 369, 389-390, 399) Dat leidde op termijn wel tot een verwijdering met de West-Vlaamse daensistische voorman Léonce Du Catillon. Of was het om een andere reden dat deze laatste evolueerde van hechte medestander tot een “fanatieke tegenstander” van Verriest? (pp. 25, 488) Hoe dan ook vormde *De Nieuwe Tijd* een treffende illustratie van de manier waarop in de jaren 1890

Vlaamse en sociale beweging in eenzelfde bedding samenvloeiden. Na de invoering van het algemeen stemrecht en de evenredige vertegenwoordiging en de goedkeuring van de gelijkheidswet leek voor Verriest, zoals voor vele anderen, de twintigste eeuw zich aan te kondigen als de eeuw *“van het volk”*. (p. 427)

GRENZEN OVERSCHRIJDEN

Ondanks zijn pastorale degradatie ging Verriest in Ingooigem nog een mooie toekomst tegemoet. De decennia die aan de Eerste Wereldoorlog voorafgingen, vormden de meest boeiende en deugddoende jaren van zijn leven. Het was een periode waarin hij *“voorgoed zijn provincialistische grenzen”* overschreed en zich meer dan ooit profileerde als *“pluralistische katholiek en verdraagzaam flamingant”*. (pp. 357, 413) Het biografisch verhaal waaiert hier eens te meer langs alle kanten uit, eerder gekenmerkt door kleurrijke veelheid dan door klare lijnen. Er was vooreerst de *“niet hoog genoeg in te schatten”* ontdekking van het *“nieuwe modernistische Brusselse milieu”* van Van nu en straks. Het was een sympathie die Verriest deelde met zijn dorpsgenoot Stijn Streuvels in wie hij voortaan een trouwe metgezel vond. Ondanks het progressief-vrijzinnig karakter van deze op het einde van de 19de eeuw doorbrekende literaire garde betekende Van Nu en Straks voor Verriest *“in grote lijnen de bevestiging van zijn artistieke en humaan-christelijke credo”*. (p. 372) Hij knoopte in het bijzonder vriendschappelijke betrekkingen aan met August Vermeylen, het kopstuk van de groep. Via deze Brusselse vriendengroep raakte Verriest ook bekend in Nederland en werd hij daar een graag gelezen auteur en een veel gevraagd causeur. Verriest kreeg nu ook erkenning in universitaire kringen en in de hoogste cenakels van de Vlaamse literaire wereld. In 1904 werd hij verkozen tot briefwisselend en twee jaar later tot werkend lid van de Koninklijke Vlaamse Academie, zodat hij voortaan ook geregeld naar Gent afreisde. Keerzijde van deze zowel letterlijk als figuurlijk grensoverschrijdende evolutie was de (verdere) verwijdering van zijn besloten West-Vlaamse en katholieke achtergrond. Dat Verriest zijn sociaaldemocratische sympathieën en zijn ideologische openheid koppelde aan intellectuele onafhankelijkheid en kerkelijke vernieuwingswil bevorderde het vervreemdingsproces en riep weerstand op. Het dreef de denkwerelden van Verriest en Gezelle verder uit elkaar, de eerste gericht op *“nieuwe tijden”*, de tweede op *“het herstel van het oude”*. (pp. 383-384) Het overlijden van de grote West-Vlaamse dichter in november 1899 greep Verriest weliswaar sterk aan maar door *“een kleine hapering met de familie”* was hij blijkbaar niet aanwezig op de rouwmaaltijd ter gelegenheid van diens begrafenis. (p. 416) Zijn pleidooi voor een *“pluriforme theologische aanpak”* en zijn openlijk beleden begrip voor een antiklerikalisme dat zich te weer stelde tegen een kwaadwillig en enggeestig ultramontanisme werkte ook niet bepaald bevorderlijk voor de relatie met zijn bisschop die, zo stelt de auteur, flamingantisme op een hoop gooide *“met het rationalisme, het modernisme (en) het losbandig democratisme”*. (pp. 410, 414, 497) Het wekt daarom weinig verwondering dat Waffelaert en zijn entourage zich afzijdig hielden van de Verriestviering in 1913. Verriest maakte zich, zo besefte hij, ook *“verdacht”* bij menig katholiek flamingant door zijn bewuste keuze

voor samenwerking met andersdenkenden en zijn “meer dan ontwijkende” reactie op Vlaams-katholieke initiatieven die hem naar zijn gevoel een “veel te nauwe ruimte” boden. Medewerking aan Elisabeth Belpaires *Dietsche Warande en Belfort* “wilde hij niet” en Lodewijk Dosfels *Jong Dietschland* “lag hem niet”. (pp. 447-449, 504) We stellen vast dat er ook een merkelijke verkoeling optrad in de verhouding tussen Verriest en de jongere generaties van *Vlagge*-redacteurs zoals Cyriel Delaere en Cyriel Verschaeve. (bv. pp. 409, 504)³⁹

Dat alles belette niet dat Verriest in het laatste vooroorlogse decennium zijn glorie-dagen beleefde. De Vlaamse beweging had een wending genomen die de biograaf als “*Verriestiaans*” karakteriseert, een wending namelijk van een taalstrijd naar een bredere beweging voor culturele, wetenschappelijke en economische ontwikkeling van Vlaanderen. (bv. pp. 459, 496) Deze ontwikkeling was effectief “*Verriestiaans*” in de zin dat de West-Vlaamse priester altijd een beweging voor ogen had gestaan die breder was dan de taalstrijd en dat hij zich ten volle bij deze verbreding van het Vlaamsgezinde streven aansloot. Maar ze betekende daarom niet dat “*Verriestiaans*” in de jaren 1870 eenzelfde lading zou hebben gedekt als na 1900, een evolutie die ons inziens te weinig wordt geëxpliciteerd. De ontwikkeling betekende evenmin, zoals enigszins wordt gesuggereerd, dat deze “*nieuwe wegen*” in de Vlaamse beweging zouden zijn ingeslagen onder inspiratie van Verriest. Voor die verruiming tekenden, wellicht in veel belangrijkere mate, ook vele anderen. Sommigen ervan, zoals de door Verriest bijzonder bewonderde August Vermeylen krijgen veel aandacht in het boek, anderen zoals Lodewijk De Raet en Mac Leod worden nauwelijks vermeld. Het lijkt ons evenzeer een vorm van gezichtsvernaauwing om de strijd voor de vernederlandsing van middelbaar en hoger onderwijs, die na 1900 in het centrum van de taalpolitieke strijd kwam te staan, en het daarmee gepaard gaande verzet tegen de bisschoppelijke afremmingstactiek, op het “*Verriestiaanse*” credit te schrijven (bv. p. 473 “*Verriest had het voortouw genomen*”), hoe belangrijk Verriest die strijd ook mocht vinden. Het ging hier om een streven dat gedragen werd door brede lagen in de Vlaamse beweging waartoe Verriest zoals zovele anderen zijn bijdrage leverde, wat hemzelf betreft vooral in de vorm van bezielende oproepen. Wij hebben overigens de indruk dat het sterke sociale engagement dat Verriest in de jaren negentig had gekenmerkt na 1900 weliswaar niet verdween maar wel omhoog naar een meer taalpolitieke, culturele en literaire belangstelling.

HET WEST-VLAAMSE TRIO

Dat Verriest na 1900 “*de paden van de roem*” opging, (p. 427) had wellicht nog het meest van al te maken met het feit dat hij onderdeel werd van een mythe die hijzelf bewust mee creëerde. In Vlaanderen en geleidelijk ook in Nederland groeide een

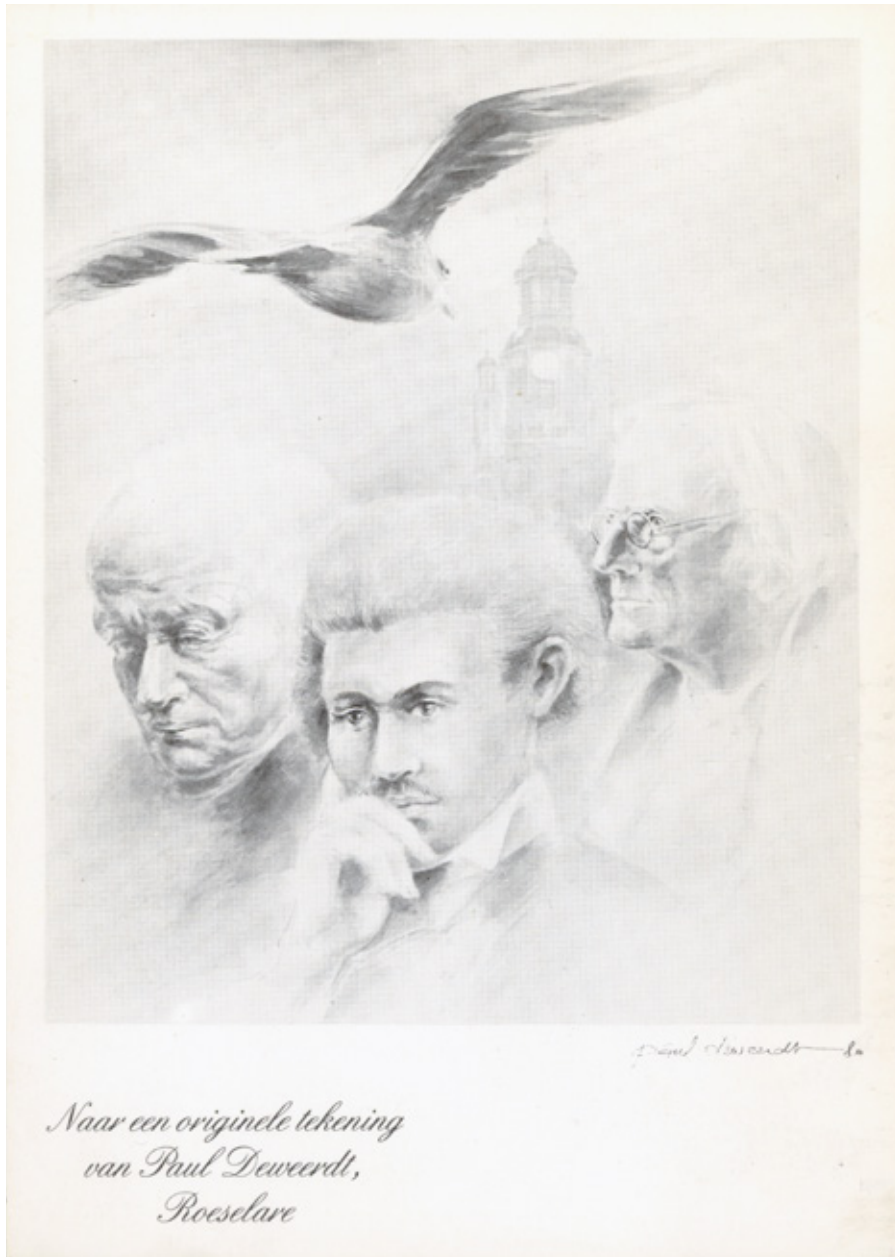
——— 39 Over de rol van Verschaeve en Delaere in *De Vlaamsche Vlagge* zie L. Vos & L. Gevers, *Dat volk* [...], passim.

ware "cultus" van "het heerlijk driemanschap Gezelle-Verriest-Rodenbach". (pp. 400, 460, 470) Verriest was van dit "Westvlaamse trio" het levende symbool zowel als de actieve propagandist, hierin aangemoedigd door de kring van Van Nu en Straks. Hij werd, zoals Streuvels enigszins sarcastisch opmerkte, als het ware een handelsreiziger in "t artikel Gezelle Rodenbach". (p. 469) Al sinds het voortijdig overlijden van Rodenbach in 1880 had hij zich ervoor ingespannen om de gedachtenis aan zijn geliefde oud-leerling levend gehouden. De biografie maakt in dit verband melding van de uitgave van Rodenbachs *Eerste gedichten* en de inwijding van Rodenbachs grafmonument in 1888. Laatstgenoemde viering had evenwel, zoals wij in *Bewogen jeugd* stelden, een eerder beperkte weerklank: "de mythe Rodenbach moest haar weg nog maken".⁴⁰ Pas rond 1900 bleek de tijd daarvoor rijp. Toen het Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond (AKVS) in 1903 werd gesticht, lag de weg open voor de "verheerlijking" van de intussen legendarische stichter van de studentenbeweging. Het pad daartoe was en werd vooral geëffend door Verriests publicaties en toespraken. In 1905 organiseerden de universiteitsstudenten een Rodenbachherdenking in Leuven, in 1909 volgde de definitieve canonisatie van "de wonderknappe" met de onthulling van een standbeeld in Roeselare. Beide feesten gaven meteen ook uitdrukking aan "de adoratie van de eerste AKVS-generatie" voor de figuur van Verriest zelf. Hij werd er geestdriftig ingehaald en maakte er met zijn optreden een "onvergetelijke indruk". (pp. 480-481)

Verriest was eveneens de sleutelfiguur in de vloed aan herdenkingen en publicaties die bij de aanvang van de 20ste eeuw aan de zopas overleden Gezelle werden gewijd. Vanlandschoot slaagt erin om niet enkel de "hardnekkige romantische perceptie" van de relatie Gezelle-Verriest te doorbreken (p. 61), maar evenzeer om de al even hardnekkige romantische kijk op Gezelle zelf te doorprikken. Zijn biografie maakt duidelijk hoe Verriest na Gezelles dood, niet langer gehinderd door de wat ongemakkelijke verhouding met zijn oud-leraar, van "de meester" een beeld creëerde dat hem goed uitkwam. De Verriesten, Hugo en ook wel zijn broer Gustaaf, "hebben een bepalende invloed uitgeoefend op het Gezellebeeld van de volgende decennia". (p. 440) Het bevestigde "in hoge mate de mythologische kijk die de oud-leerlingen van 1857 zich eigen hadden gemaakt". Het "toekennen van genialiteit" en "het aanklagen van de miskennis en het lange stilzwijgen" (pp. 439, 445, 493) vormden er de vaste ingrediënten van. Aan een "echt goede studie" van het leven van de West-Vlaamse dichter had Hugo Verriest geen boodschap, "een nuchtere biograaf zou hij nooit worden". (pp. 422-423) Hij was er eigenlijk als de dood voor: "er waren te veel aangelegenheden waarover beter gezwegen werd" en bovendien zou een objectief onderzoek "de mythologische franjes van zijn verhaaltjes" ontcrachten. (pp. 421, 493) Verriests ter zake "sturende rol" bleek onder meer toen hij de erven - Caesar Gezelle en Streuvels (Frank Lateur) - overhaalde tot een "categorisch verzet" tegen de uitgave van Gezelles briefwisseling. (p. 465)

Het verhaal dat Vanlandschoot ons over deze kwestie brengt, is dus bijzonder leerrijk, maar niet altijd even duidelijk. Zo heeft de lezer het raden naar de strekking van het artikel 'Heeft Gezelle dertig jaar gezwegen?' dat Jan Van Nijlen in 1907 in *De Nieuwe Gids*

⁴⁰ L. Gevers, *Bewogen jeugd* [...], p. 187.

^ Het West-Vlaamse trio Gezelle - Rodenbach - Verriest.
Prentbriefkaart uitgegeven door het
Comité Rodenbachjaar 1986. [ADVN, VPRY 213]

publiceerde. Het is ook onduidelijk tot welke (andere?) inzichten Van Nijlen kwam na het bezoek dat hij kort nadien aan Verriest bracht. (pp. 469-470) Vanlandschoots commentaar bij André De Ridders Verriestbiografie van 1908 roept eveneens vragen op. Met name waar het Verriests reactie betreft op de passage waarin De Ridder "Gezelles zwijgen" aanklaagt. Deze passage werd, zo lezen we, door Verriest afgedaan als "geheel buiten de waarheid" ... ze werd "door Streuvels, Caesar Gezelle en Hugo Verriest kordaat weggewuifd". (pp. 476-477) Deze reactie van Verriest lijkt, in het licht van wat we elders hebben gelezen, raadselachtig en contradictorisch. Schrok Verriest dan van de waanbeelden die hijzelf in het leven had geroepen? En wat moeten we met de zin: "Die laatste kwestie [de hierboven aangehaalde negatieve reactie van Verriest LG] zou nog meer dan twee jaar de geesten beroeren"? (p. 476) De lezer wordt daarover verder in het ongewisse gelaten.

Het verschijnen van De Ridders biografische studie over *Pastoor Verriest* maakte hoe dan ook duidelijk dat Verriest volop deelde in de roem van het West-Vlaamse driemanschap, "*la trinité de notre première rénovation littéraire*" zoals het in de Brusselse *Revue générale* werd betiteld. (p. 477) De Ridders boek bevestigde het beeld van Verriest als "den eerbiedwaardige en geheiligde symbooldrager" van de Vlaamse ziel. De grootse en breed gedragen viering die hem in 1913 in Ingooigem, "*het nieuwe Mekka van de Vlaamsche bedegangers*", te beurt viel, leek een logische bekroning van deze roemvolle opgang. Ze ging gepaard met een lofzang in superlatieven. Voor August Van Cauwelaert was Verriest "de goede geest" geweest "die over onze jonge letterkunde" had gewaakt, voor Streuvels en Jozef Muls "de levenwekker", voor Karel Van de Woestijne "mijn leermeester", voor Jules Callewaert de man "der toekomstige wedergeboorte", voor Richard De Cneudt "een tweede Constant Meunier". (pp. 503-513) Vanlandschoot haalt anderzijds ook de milde kritiek aan die tussen de regels of binnenskamers bij sympathisanten doorklonk. In al zijn bewondering voor de "grootste causeur van Zuid- en Noord-Nederland" zag August Van Cauwelaert Verriest ook als iemand die leefde in het verleden en zichzelf voortdurend herhaalde. (p. 503) Vriend en dorpsgenoot Stijn Streuvels bleek eveneens een scherp observator: "Ingoede mensch", zo klonk diens oordeel in 1907, "maar hij wordt oud en dat gedurig poseeren als opgewekte jongheid ... Het maakt geen opschudding meer en blijft toch altijd hetzelfde: words, words! En hij geeft altijd maar voordrachten, geen enkele liederavond of hij moet er verschijnen." (p. 474) Maar Verriests charisma bleef gelden als een zekere garantie voor succes. Tot in de laatste vooroorlogse maanden deed August Vermeylen daarom met aandrang een beroep op zijn goede vriend om zijn aanwezigheid te laten gelden op de Vlaamsgezinde meetings ten voordele van de vernederlandsing van lager en hoger onderwijs: "Indien gij te Brussel verschijnt, is ons, door het feit alleen uwer verschijning, de zege verzekerd!" (p. 521)

HET MOEILIJKE EINDE

Het neemt niet weg dat pastoor Verriest ook veel tegenkanting bleef ondervinden. Hij mocht dan bekend zijn als "een breedgeestige priester" (p. 471) en goede contacten hebben met andersdenkenden, er bleef in de vrijzinnige wereld ook een grote weer-

stand tegenover hem bestaan. De hatelijke uitvallen tegen “*die sluwe pastoor*” die hij in 1910 vanwege Ary Delen en Cyriel Buysse te verwerken kreeg, maakten dat duidelijk. (pp. 488-489) We lezen in Vanlandschoots biografie hoe de jaren van “*het verstilde einde*” van 1911 tot 1922 voor Verriest ook nog bijzonder moeilijke jaren werden. De Verriestfeesten vormden in zijn leven een hoogtepunt maar luidden tegelijk ook de neergang in. Zijn gezondheid die het al een hele tijd had laten afweten werd er alsmäär slechter op. Er bleef ook vijandigheid en terughoudendheid bestaan in eigen kring. Dat de bisschop verstek liet gaan op het Ingooigemse huldefeest was pijnlijk, maar nog veel pijnlijker voor Verriest was de gedwongen opruiststelling geweest die de bisschop hem in 1912 had opgelegd na een jarenlange roddelcampagne vanwege zijn onderpastoor. Zijn vele afwezigheden, zijn omgang met vrijzinnigen, de ontvangst op de pastorij van vrouwen zoals zijn Nederlandse vriendin Aleida Nijland hadden zijn reputatie geen goed gedaan.

Ook in “*zijn natuurlijke habitat*” (p. 484), de wereld van de Vlaamse studentenbeweging, wekte Verriest met het verloop van de jaren geen vanzelfsprekend enthousiasme meer. Zijn contacten met de eerste AKVS-generatie waren en bleven – net zoals die met de eerste blauwvoetgeneraties – weliswaar uitstekend, in het bijzonder met Frans Van Cauwelaert. Maar al sinds de jaren negentig verzwakte de band met de West-Vlaamse studentenbeweging terwijl, zo hebben wij de indruk, zijn contact met de jongere generaties van Vlaamsgezinde priesters in West-Vlaanderen minimaal (zoals bij Verschaeve) of zelfs onbestaande was (zoals bij Robrecht De Smet). Vanlandschoot, die zelf zo vertrouwd is met de figuur De Smet⁴¹, maakt de lezer niet attent op diens opvallende afwezigheid in het universum van Verriest. De koele en afstandelijke relatie met Verschaeve komt wel uit de verf. Laatstgenoemde kunstzinnige priester werd “*de rijzende macht*” die als idool van de West-Vlaamse studentenbeweging Verriest geleidelijk naar de kroon stak. De ideologische koerswijziging die de *Vlagge* aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog maakte van een brede vormingsbeweging naar een nationalistische oriëntering werkte de verwijdering met Verriest verder in de hand: “*in 1913 verscheen in dit tijdschrift slechts een beknopt verslag van het grote gebeuren in Ingooigem*”. (p. 12)⁴² Het was een evolutie die zich des te sterker doorzette in de luttele tijd die Verriest na de Eerste Wereldoorlog nog restte. Tijdens die oorlogsjaren – voor “*de eerwaarde grijze pastor van te lande*” (p. 529) een tijd van zware lichamelijke en menselijke beproeving – had hij zich gereserveerd opgesteld tegenover Duitse en activistische toenaderingspogingen. Na de oorlog wilde “*zowat iedereen weer een beroep op hem doen*”. Zijn banden met Vermeylen en de Vlaamsche Vriendenkring in Brussel waren intact gebleven, net zoals die met zijn Nederlandse vrienden. Van Cauwelaert zocht zijn medewerking “*voor een Vlaams-katholieke politiek en een goede start van De Standaard*”. (p. 536)

De katholieke politicus kon ook rekenen op de steun van Verriest in de tweespalt die zich na de oorlog in de Vlaamse beweging aftekende tussen een Belgischgezinde

41 Zie ‘met bijhorende bibliografie’: R. Vanlandschoot, Smet, Robrecht H. de, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, pp. 2765-2767.

42 Over de koerswijziging in *De Vlaamsche Vlagge*: L. Vos & L. Gevers, *Dat volk* [...], pp. 160-170.

^ Zicht op de aanwezigen en op het standbeeld van Albrecht Rodenbach bij de nieuwe onthulling van het beeld in Roeselare, 1919. [ADVN, VFA 6270]

en een Vlaams-nationalistische tendens die een gunstige voedingsbodem vond bij de studerende jeugd. Trouw aan zijn vroegere pleidooien voor *“eenheid”* waarschuwde Verriest ook nu tegen radicalisering, tweedracht en scheuring. Het werd hem door de jongeren niet in dank afgenomen. Bij de nieuwe onthulling van het standbeeld van Albrecht Rodenbach in september 1919 werd hij niet als spreker gevraagd. Dat gold evenzeer voor de Gentse landdag die in augustus van hetzelfde jaar door de onlangs opgerichte Vlaamse meisjesbeweging werd georganiseerd, al had Verriest zich in het verleden onderscheiden door zijn pleidooien ten voordele van de vernederlandsing van het meisjesonderwijs. Op die Gentse landdag mocht Cyriel Verschaeve het woord voeren met een *“politiëknationalistische rede over zelfbestuur voor Vlaanderen en de vernederlandsing van de Gentse universiteit”*. De mare ging dat de daar aanwezige Verriest de spreker na diens voordracht zou hebben toegefluisterd dat *“hij niet op hetzelfde standpunt”* stond. (pp. 538-539) Bij zijn overlijden in 1922 leefde de perceptie dat, zoals Streuvels het zegde, Verriest door zijn *“aanmanen tot terughoudendheid, beheersing, verdraagzaamheid en eenheid het jonge geslacht in Vlaanderen”* van zich had afgekeerd. (p. 547)

Verriest was op *“veel gebieden zijn tijd vooruit”* besluit Vanlandschoot. Het duurde nog tot na de Tweede Wereldoorlog vooraleer belangrijke waarden in Verriests leven als *“pluralisme”* en *“verdraagzaamheid”* een ruimer draagvlak kregen. Zijn rijke biografie draagt in ieder geval bij niet enkel tot een betere kennis maar ook tot een grotere waardering van deze bijzondere man.